

ORTAÇAĞ ETİK DEĞERLERİ BAĞLAMINDA BİR UYARLAMA ÖRNEĞİ OLARAK GÜLÜN ADI FİLMİNİN İNCELEMESİ

E. Gülbuğ EROL*

An Analysis Of The Adapted Film 'Name Of The Rose' In Terms Of The Ethical Codes Of Middle Ages

The process in which the novel is adapted into film has always been critical and difficult. The task to visualise the atmosphere the novel constructed and reserve the nature of it frequently requires years of work. Ecos' novel, Annaud's film is a work of art which goes in the middle ages and interrogates the medieval thought. In both the film and the novel a period in which the process of mankind interrupted has been discussed. In addition to analyse shortly novel an film as genre. It is important to analyse the ethical codes and morality of medieval time and to give examples from the film. The method in this article is the theoretical study.

Key words: Novel-film-adaptation-ethic codes-morality-middle ages-science.

Roman Üzerine

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve iletişim ile birlikte ortaya çıkan anlatı, dil gibi kültürü oluşturan başlıca unsurlardan biridir. (Atabek, 1992: 339) Anlatı, bütün dillerde, kültürlerde, edebiyat ve günlük yaşamda, halk biliminde ve modern kitle iletişim araçlarında bulduğumuz bütünlüğün geniş bir yapısıdır. (Burgelin, 1981: 77) Dayanağını yazılı ve sözlü anlatımda, hareketli veya durağan görüntüde ve bunların belirli bir düzen içinde karışımında bulan anlatı, efsane, masal, hikaye, roman, destan, tiyatro, resim, sinema, haber ve söyleşi gibi anlatım türlerinin hepsinde vardır. (Barthes, 1988:7-8) İnsanın dünyayı anlaması için açılan bir pencere olan anlatı zaman ve mekan içinde meydana gelen olayları neden- sonuç ilişkisi-

ne bağlayan olaylar dizisidir ve bir başlangıcı, gelişimi ve sonucu olması beklenir. (Aristoteles, 1993: 27-28)

Masallar, halk öyküleri, destanlar, mitler vb roman öncesi anlatı formlarıdır ve başlıca özellikleri etik değerlerin savunuculuğunun ve koruyuculuğunun üstlenilmesi, realistlik ve naturalistik algılama biçimlerinin aşılmasıdır ancak bilişsel düzeydeki algılama ve anlamlandırma değişmez. (Oskay, 1983: 85) Mitolojik öyküler dinsel amaçlara hizmet ederken; (Belge, 1994: 375-377) destanlar tarihi olayları, insanoğlunun öz değerlerini anlatır. (Muthuay, 1979: 290-291) İnsanlığın ilk hocası olan masallar romana giden yolu açan anlatı biçimidir. (Benjamin, 1993: 92-94)

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo TV ve Sinema Bölümü.

Masaldan romana geçiş insanoğlunun bir çağı kapatmasıyla gerçekleşir. Edebiyat tarihçileri çağdaş anlamdaki ilk roman olarak Cervantes'in Don Quijote'ünü gösterirler. 1605-1615 yılları arasında yaşanan sosyal değişimin bir sonucudur roman. Bu değişim feodal toplum düzeninden burjuva topluma geçiştir. İnsanoğlu efendi-köle ilişkisine son vererek toplumsal konumunu farklılaştırmıştır. Romanın ortaya çıkışı burjuvazinin oluşumu ve meta üretiminin yaygınlaşmasına ve kentlerin üretim sürecinin merkezi olmasına bağlanır. Kentin feodal düzeni, toplumun kiliseye ve merkezi otoriteye bağlı cemaat yapısı değişmiştir. (Mark & Engels, 1980: 35-36) Bu durum gerçeği algılayışını da değiştirmiştir. Bu özneliğin başlangıcı olan modern çağın da başlangıcıdır. (Kundera, 1989:14) Günümüz toplumlarının dinamiğini kapitalist ruh belirlemektedir; bunun da temeli 16.yy'da gelişen Protestan etikidir. 16.yy'da skolastik düşüncenin Reform Hareketi ile son buluşu, dünyanın nimetlerinden uzak durmayı ilke edinen ve ticareti küçük gören soyluluk anlayışının da ölümüdür. (Weber, 1987: 258-277) Oluşan yeni yapı dinsel ve ahlaksal yönden Protestanlığa; kültürel açıdan da Rönesans ve Hümanizme dayanmaktadır. Hümanizm karanlık ortaçağa ve Hıristiyan doğmalarına bir tepkidir. Ulus kavramının yanı sıra birey kavramının da geliştiği Rönesans'ta insan yalnız dış dünyaya değil kendi iç dünyasına da yönelmiştir. (Urgan, 1986: 121-122)

18.yy'ın sonunda roman bağımsız bir edebiyat dalı olmuştur. Yazarın bedava kurduğu bir yaşantıdan yararlanarak yazdığı roman gerçek hayata benzeyen özellikler taşısa da kurgusal özellikleri ağır basar. Romanın ilerlemesinde okur-yazarlığın artması ve baskı tekniklerinin gelişmesi de hesaba katılmalıdır. (Hawthorn, 1992: 1-20) Romanın özgün kimliğinin oluştuğu 18.yy'ın en

önemli olayı Aydınlanmadır. Teknolojik gelişmeler de Avrupa'nın siyasal görünümünü değiştirmiş, Sanayi Devriminin alt yapısını hazırlamıştır. Sanayi Devrimi toplumsal yapıyı yeniden şekillendirirken; Fransa'da başlayan ihtilal sınıflararası harekete yol açmıştır. (Ana Britannica, 44-48)

18.yy'da Fransız romanı; 19.yyda Rus romanı; 20.yyda da Latin Amerikan romanı bariz biçimde öne çıkar. 20.yyda W.Faulkner bilinç akımı tekniğini geliştirmiş ve alışılmış roman tekniği kırılmış, Proust, Kafka gibi yazarlar ünlenmiştir. 20.yydan itibaren roman alt türlere ayrılmıştır. Sosyal bilimlerin gelişmesiyle roman yazarlarının önünde yeni pencereler açılmıştır. 20.yyın ortalarında roman polisiye, aşk, macera gibi kategorilere ayrılmıştır. 20.yyın sonlarında postmodernizm bir perspektif olarak kendini her alanda kabul ettirmiş (Umunç, Ders Notları), anlatı dünyası önce radyonun sonra da televizyonun egemenliği altına girmiş; okuma alışkanlığı yok olma tehdidi ile karşılaşmış; internetin uzayıp giden sanal koridorları insanoğluna yeni seçenekler sunmaya başlamıştır.

Sinema Üzerine

Anlatımı hareket halindeki görüntüler aracılığı ile sağlama sanatı olarak tanımlanan sinema, kendinden önce yaygınlık kazanan resim, heykel, müzik, tiyatro, mimarlık, ve edebiyat gibi çeşitli sanat dallarına dayalı fakat teknik beceri gerektiren bir sanattır. (Ana Britannica, 226) Temellerini Rönesans'ın büyük ustası Leonardo da Vinci'nin geliştirdiği metafizik kurallarından alan sinema, karartılmış bir salonda perdeden yansıyan somut bir gerçekliktir. Görüntüler saydam bir film şeridindedir, ışığın yardımıyla ardı ardına perdeye düşmektedir. (Özer Ders Notları)

Sinema gelişimini büyüdü fener (magica lanterna), optik oyuncak ve fotoğrafın icadına borçludur.. Eski Mısır döneminde Batlamius zamanında büyüdü fener olarak bilinen nesnenin esasını ışık ve mercek aracılığıyla saydam bir yüzeyden serimlerin bir perdeye veya duvara büyütülerek yansıtılması oluşturmaktadır. Bu alet, Horner'ın yaptığı zootrop adını taşıyan optik oyuncakla geliştirilmiştir. (Onaran, 1994: 7-8) 1824'de İngiliz fizikçi Roget'nin ortaya attığı "Hareketli Cisimlere İlişkin Olarak Görüntünün Sürekliliği" kuramsal çalışma sinema kamerası ve projeksiyon makinesinin bulunmasına yardımcı olmuştur. Edison 1894'de Kinetoskop adını verdiği bir gösterim aracıyla görüntüleri yansıtmayı başarmıştır. Paris'te Kinetoskopu gören Fransız Lumierre Kardeşler sinematograf adını verdikleri bir aleti geliştirerek ilk kez hareketli görüntü elde etmeyi başardılar. 28 Aralık 1895'de gerçekleştirilen bu gösteri sinemanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. (Parkinson, 1995: 16)

Sinema o zamanlarda bir sanat değil, kaydedicidir. İlk filmler senaryosuz ve yönetmensiz açık havada çekilen belgesel türü filmlerdir. 1912'de Fransa'da film gösterileri müzik eşliğinde yapılmaya başlandı ama Sinemanın bir öykü de anlatabileceğini ilk defa Meier kanıtlamıştır.(Mayer, 1945: 34-40) Zamanla sinema, başı sonu, ortası ve sonu olan; kahramanların başı çektiği; yeri ve zamanı tanımlı bir öykü anlatmaya başlamıştır. (Örs, 1995: 38-39) 1930'a kadar yönetmenler çekimleri birleştirerek anlam yarattılar; sonra hareketli kamera kurgunun yerini aldı.

Sinemayı başlıbaşına bir anlatı aracı konumuna yükselten en önemli sinemacı Griffith'tir. Eisenstein gibi Sovyet yönetmenlerin yanı sıra Balaze, Arnheim ve Rotha gibi yönetmenler sinemanın sanatsal statüye

ulaşması için çabaladılar. Zamanla, Tiyatronun geleneksel anlatı üslubundan yola çıkarak sinemasal bir anlatım geliştirilmiştir. Griffith 1915'de çektiği "Bir Ulusun Doğuşu" adlı filmiyle sinemanın bir sanat olduğu kanıtlamıştır. Sovyet Okulu daha sonra teknik çalışmalar üzerine yoğunlaşarak 1920'lerde radyonun da ortaya çıkışıyla ses olanaklarını araştırarak kayıt tekniklerini ve mikrofonu geliştirmiştir. İlk senkronize sesli film Jazz Singer 6 Ekim 1927'de oynatılmıştır. (Özön, 1964: 32-36)

Bütün bu gelişmelerin ardından sinema teknolojinin de gelişmesiyle çeşitli akımlara tanık olmuştur. Dışavurumcu Alman, Fransız Yeni Dalga, İtalyan Yeni Gerçekçilik gibi... Toplumsal yapı sinemaya her zaman yansımıştır. Sözgelimi, Dışavurumcu Alman sineması Nazi dönemindeki baskılardan ve savaş bunalımlarından etkilenmiş; 1958-1978 arası Modern Sinema olarak bilinen dönem dünya üzerindeki yaygın ekonomik çalkantıları yansıtmıştır. Amerikan Sineması Hollywood'un kurulması ve gelişmesiyle tekelleşme başlamış ve sinema bir sektör haline gelmiştir. (Onaran, 1986: 91)

Roman İle Sinemanın Karşılaştırması

Sinemanın romandan ayrıldığı en temel nokta sinemanın görselliğidir. Roman sözcükleri; sinema görüntüleri kullanır. Sözcük somut olsa da aslında soyuttur ve bir sözcük aynı varlık yerine kullanılsa da farklı dillerde farklı biçimlerde karşımıza çıkar. Oysa bir varlığın kendisi her kültürde aynıdır. Sinem görsel imge, roman zihinsel imge kavramıyla algılanır. Okuyucu romanı okurken verilen duyguyu önce anlar sonra yaşar. Sinemada önce verili duygular yaşanır. Ses ve görüntü belleğe bir çağrı yapıpandan önce duyguları tetikler; duygular ve coşkular algılamadan önce harekete geçer. (Blairs, 1987: 344) İkinci olarak zaman fark

yaratır. Sinema geçmişi veya geleceği anlatsa da anlatacağı şeyi şimdiki zamanda vermek zorundadır. Romanda ise geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman arasında kayışlar, geçişler yapılabilir. Son olarak da bakış açısı gösterilebilir. Yazar kısıtlı bakış açılarını kullanır ama sinemada bakış açıları çok çeşitli olduğu gibi farklı bakış açıları da bir arada kullanılabilir. Her iki sanat dalı aynı dramatik yapıya dayanır ve amaçları insan yaşamından kesitler sunmaktır.

Uyarlama Üzerine

Uyarlama bir araçtan bir başkasına geçiş, bir dönüşümdür. Uyarlama, başka bir sanat eserindeki öğeleri yeni bir araca uygun bir şekilde aktararak bir sanat eseri meydana getirme eylemidir. İlk zamanlardan beri sinema fikir ve olay örgülerini daha eski anlatı sanatlarından özellikle roman ve tiyatrodan karşılamaktadır. (Katz, 1979: 19) Uyarlamada romanı sinema sanatının gereklerine uygun biçime sokma çabası ağır basar. Bu nedenle uyarlamada romandaki ana öyküyü bulmak, karakterleri seçmek, temayı keşfetmek ve eserin üslup atmosferini yaratmak işlemleri sıralanmaktadır. (Özön, 120-121) Uyarlama sırasında ortaya çıkan film, romanı aynen tekrar etmek istemez. Bu nedenle temel aksiyonlar, romanın genel atmosferi, karakterlerin ve çevrelerinin özellikleri bozulmaz fakat sinema özellikleri taşıyacak şekilde hazırlanır. Bir çok başarılı yönetmenin sinema için yazılmayan metinleri kullandıkları bilinir. Örneğin, De Sica'nın Bisiklet Hırsızları, Pudovkin'in Ana'sı ve Von Stroheim'in Tutku'su. (Onaran, 1994:17) Sinemaya uyarlamak için romanı izleyin, anahtar sahneleri işleyin ve romana dayanarak yeni bir senaryo oluşturun. (Swain, 1979: 187)

Bir Uyarlama Örneği Gülün Adı

Umberto Eco'nun aynı adlı romanından sinemaya uyarlanan Gülün Adı sinemaya uyarlanmıştır. Eco'nun romanının kurduğu atmosferi görselleştirmek de romanı okumak da zordur. Filmin yönetmeni Fransız Jean-Jecques Annaud bu filmiyle ödül almıştır. Romanda sürüp giden şiirsel ve ayrıntılı anlatımın filme aynı duyarlılıkla yansıdığını görmek mümkündür ancak uzun romanın sinemaya uyarlanması sırasında romanda bulunan felsefi göndermeler ve dinsel tartışmalar çıkarılmıştır. Filmi ve romanı tek olarak düşünüp incelemek bu açıdan elverişlidir.

Olay Örgüsü: Yaşlı Rahip William ve ondan feyiz alan genç Adso şehir şehir dolaşmakta, doğrunun ve iyinin peşinden gitmektedirler. Küçük fakat zengin ve gösterişli bir manastırda bir süre konaklamaya karar verirler. Tanrı, ahlak ve doğrunun sohbetinin yapıldığı bir sırada bir intihar olayı ile karşılaşılır. Cinayet ihtimalini düşünen yaşlı rahip ve genç yamağı araştırmaları sonucunda çok zengin bir kütüphane keşfederler. Labirent biçiminde yapılmış bu kütüphanede pagan, Yahudi ve Arap yazarların binlerce kitabı vardır. Hatta dinsel inançlara aykırı kitaplar bile saklanmıştır. Avrupa'nın her yerinden gelen bilginler bu kütüphanedeki saklı hazineyi kullanmaktadırlar. Ancak dışarıda huzursuzluk vardır. "Belalı Çağ" olarak tanımlanan 14.yy'da kentlerde zenginliğin artmasının feodal düzeni tehdit ettiği bilinmektedir. Dönemde Papa Kutsal Roma İmparatorluğu için savaşmakta ve Papa ve Fransiskan mezhebine bağlı olanlar iktidar için mücadele etmektedirler. Bu sırada Dante Latince öğrenimine başkaldırarak anadili savunan, yerleşik ahlaki değerleri sorgulayan, bir bakıma Ortaçağın şafağı olarak bilinen Rönesans'ın temelini atan İlahi Komedi adlı kitabını yazmıştır. Toplumsal

yapının çatırdadığı bu dönemde manastır-
daki ölü rahiplerin sayısı artar ve cesetlerde
bariz özellikler göze çarpar: Koyu renk almış
dil, derisi koyu renk almış parmak uçları...
Bir gece labirentte kaybolmamak için belle-
rine ip bağlayan yaşlı rahip ve yamağı ki-
taphığı bulup içeri girerler ve Aristo'nun
bugün dahi bazı bölümlerinin kayıp olduğu
Poetika isimli kitabını bulurlar. Kitabın say-
falarına zehir sürülmüştür, kitabı okuyanlar
sayfaları çevirmek için parmaklarını ıslat-
tıkça zehirden biraz almaktadırlar. Tam es-
rarengiz ölümler çözülmüşken kitaplıkta bir
yangın çıkar ve tüm manastır yanar. Film
manastır rahibinin "Tanrıya da gülebilir
misin?" söylemi ile son bulur.

Gülme eylemi, Aristo'nun Poetika'sında
önemli bir yere sahiptir çünkü gülme eylemi
sınırlı bir eylemdir ve günahkarlara özgü-
dür; gülme bedeninin acizliği, güçsüzlüğüdür
ve hikayeyi anlatan Adso'nun deyimiyile
basit insanların savunması ve halk için kut-
sal olmayan bir gizemdir. Bireyleri ve toplu-
lukları baskı altına almanın ve onları yönet-
menin en mutlak yolu gülme eylemini sınır-
lamak hatta ortadan kaldırmaktır. Gülme
eylemini kontrol altına almak direksiyonu
ele almaktır.

Bakış Açısı: Romanda iki farklı bakış açısı
Birinci Tekil ve Birinci Çoğul Bakış Açısı
kullanılmıştır. Filmde olaylar genç rahip
çömezi Adso'nun gözünden anlatılmaktadır.
Bundan kasıt toplumun eskimiş yüzünün
genç ve yeni bir yüz ile değişecek olmasıdır.

Karakterler: Romanda birçok karakter isim-
leri ile anlatılmıştır. Filmin kahramanı
(protagonist) genç rahip adayı Adso'dur.
Eser boyunca ona eşlik eden, yol gösteren
sırdaş (confidante) yaşlı bilgin rahip
William'dır.

Çatışma: Çatışmaya neden olan, kahrama-
nın ve sırdaşının sürekli olarak karşısında
olan bir durum ve o durumu devam ettir-
meye çalışan kurulu düzenin veya manastır
rahibinin (antagonist) karşılaşmalarıdır.
Aslında çatışmayı iki boyutta ele almak
mümkündür. Çatışma etik değerleri sorgu-
layan insan ile kurulu düzen arasındadır.
Düzen "gülme, eğlenme! günahdır" diyerek
insanoğlunu dar bir çember içine almakta,
iktidarını devam ettirmektedir. Eğer kayıp
veya yasaklanmış kitaplar bulunursa, ilk-
çağdaki düşünceler o güne ışık tutacak ve
bir sorgulama süreci başlayacaktır. Öte
yanda gezgin rahipler değişim sürecinin de
öncülleridir. Cinayetleri aydınlatma arzusu
aynı zamanda duvarları kırma yani yerleşik
düzenin aksayan yönlerini düzeltme ile eş
anlamdadır. Ama bu düzen (veya manastırın
rahibi) tarafından engellenmektedir.

Yer: Ortaçağın başkenti Papa'nın yaşadığı,
Hıristiyanlığın merkezi İtalya'dır. Romanda
ya da filmde olayın geçtiği yer önemlidir
çünkü olay örgüsüne ve karakterlere meka-
nın atmosferi baskı uygular. İtalya Hıristi-
yanlığın merkezi olduğu için dinsel değerle-
rin kol gezdiği bir yerdir, din insanları öl-
dürmeyi yasaklamıştır fakat film boyunca
kurulu düzenin devamı ve din adına işlenen
suçlar görülmektedir. Bu şekilde bir paran-
tez açılarak söylenenden söylenmeyen çıkarı-
labilir.

Başlık: Romanların olduğu gibi filmlerin de
isimleri tıpkı insan isimleri gibi kimliğin bir
parçasıdır. Başlık bir eserin tümüne gön-
derme yapar ve onu tanıtır. Fakat Eco, ro-
manın başlığı olarak Gülün Adı'nı seçmesini
şu şekilde açıklar:

"Gül simgesel bir şeydir ve öylesine anlam-
larla yüklüdür ki neredeyse her anlama ge-
lir. Gül gizemlidir ve bir gül güllerin yaşan-

tılarını yaşamıştır; bir gül bir güldür, bir gül bir güldür, bir gül bir güldür..."

Atmosfer/Ton/Mod: Film bir cinayeti çözmeye çalışılıyor izlenimi verse de teolojik, filozofik ve tarihi olayların yorumlanmasıdır. Ortaçağa ve ortaçağ felsefesine değinilmiştir. Ton heyecanlıdır çünkü artarda gelen cinayetler ve filmin kahramanlarının kütüphane içinde kısırılmaları ve yanma tehlikesiyle karşılaşmaları atmosferin gerilmesine neden olmaktadır.

Anafikir: İnsanların bedensel ve zihinsel özgürlüklerini kısıtlamanın çeşitli yolları vardır. Ancak bir kimseyi ya da bir toplumu sürekli olarak boyunduruk altına almanın, istismar etmenin ve sürekli olarak belli kılıpların içinde tutmanın sağlam bir yolu henüz bulunmamıştır. Aristo sanatın gerçek hayatın bir illüzyonu olduğunu söyler. Aristo'nun öğretisi insan davranışlarının temelinde kendine acıma ve korku duygularının olduğunu söyler. Bu ikisi kirli duygular değildir fakat insanoglu doğuştan defolu olduğu için bu iki duygudan kurtulmak gereklidir, arınma devreye girer.

Ortaçağ Felsefesinde Ahlak- Din, Bilim Ve Etik Değerler

Ahlak ve Din Üzerine

Ortaçağ, İlkçağlardan modern zamanlara geçiş arasında karanlık bir köprüdür. Kıta Avrupası dinsel tek bir çatının altına girmiştir ve her şey din ile anlam kazanmakta ve din tarafından yasaklanmaktadır. Ortaçağ başlarında Germen Toplulukları Roma topraklarına saldırarak İmparatorluğu zayıflatmış, ticaret yollarının güvenliği kalmamış ve kentler önemini yitirmiştir. İmparatorluğun yıkılmasının ardından köleler ve köylüler serfe, büyük toprak sahipleri feodal beylere dönmüştür. Otorite boşluğunu senyör adı

verilen küçük hükümdarlar doldurmuştur. Senyörler de kendilerinden daha güçlü bir otorite olan krala bağlanarak kendi güvenliklerini sağlıyorlardı. Ortamdaki mutlak güç Kilise idi. On binlerce papaz, milyonlarca kilise ve manastır, çeşitli dinsel örgütler insanların dinsel inançlarını sömürerek egemenliğini toplumsal yaşamın her alanında kabul ettirmiştir, zamanla kilisenin gücü bağınazlığa dönüşür. (Ana Britannica, 1992: 272-273)

Hıristiyan Kilisesi Avrupa insanını iki yönde biçimlendirmiştir: Avrupa insanının enerjisine yön vermiştir. Enerjisini din açısından faydalı işlerde kullanması için zemin hazırlamıştır. İkinci olarak yaşamın anlamı üzerine yüksek bir bakış açısı getirmiştir. Roma İmparatorluğunun temeli barbarlığa dayanan bir kurallar sistemi getirdiği iddia edilerek kilisenin bu sistemi kolayca değiştirmesi sağlanmıştır. Papalık kurumu kilise düzenin ve yasanın yapıcısı ve uygulayıcısı olmuştur.

Kilisenin bir başka önemli fonksiyonu da dogmalar türetmesidir. Birçok aziz ortaya çıkmış, bu azizler kendi öğretilerini yaymak için okullar açmıştır. Bir kısmı da yollara düşerek dinin savunuculuğunu yapmışlardır. (Halecki, 1950: 4-40)

Bir öğreti biçimi olarak ascentik ahlak anlayışı ortaçağa damgasını vurmuştur. Kaynağını Antik Yunan'dan alan ascentik ahlak anlayışı acı çekmeyi ve acı çekerek olgunlaşmayı savunan bir öğretilerdir. Kişinin günahlarından arınması ve bir daha günah işlememesi için ascentik ahlak bir diyet, bir egzersizdir. Ascentik ahlak mistisizm için zemin hazırlamış olmakla beraber her dinde var olan bir öğretilerdir. Vücut ile ruh arasındaki ikiliği ortaya koyarak (i) şeytan olarak algılanan şeylerden kaçmak, korkmak ve bunlar karşısında tanrıya sığınmak (ii) tanrı-

sal güçlerle daha güçlü bir cemaat oluşturmak(iii)kurban etme yoluyla ilahi gücü memnun etmek (iv) günahlardan arınmak için hazırlık yapma konuları üzerine çalışır. Böylece ruhsal ve fiziksel ascentik ahlaktan söz edilebilir. Ruhsal ascentisizm, suskunluk(sükut), düşüncelerin hemen söylenmesi, dinsel okuma, dua, itaat, kibirden arınma gibi konularda görüş sunar. Çok yemek, içmek, cinsellik yasaklanmıştır. Hatta bazı yiyecekler tamamen yasaktır. Çok soğuğa ve sıcağa dayanmak, evsiz olmak, maddi hiçbir şeye sahip olmamak öğretilir. İnsanların konfordan arınmış hücre benzeri bir yerde yaşamaları, ilkel giysiler giymeleri telkin edilir Bu olumlu bir mücadeledir. Aristo'nun öğretisinin "kendine dikkat et" ilkesinin aksine vücuda özen gösterme ve banyo yapma yasaktır. Özetle kişi ebediyeti düşünerek acı çekmelidir. (Ana Britannica, 562)

Gülün Adı uyarılmasının geçtiği 14.yy'da insanın toplum içindeki statüsü ve sahip olduğu zenginlik ne olursa olsun her Hıristiyan'ın aynı biçimde davranması gerekiyordu. Serf de köylü de kont da kral da olsa az yemeleri, süslü kıyafetler giymemeleri gerekiyordu. İyi bir Hıristiyan olmanın yolu zengin ve fakir için de aynı idi. (Ana Britannica, 563)

Ascentik anlayış Reform Hareketiyle Hıristiyanlık çeşitli mezheplere ayrılınca çeşitlenmiştir. Özünde Hıristiyan anlayışında ruh özgürdür. Protestanlığın kurucusu Luther ascentisizmin fazlasını adeta süpürmüştür, ancak Kalvenizm mezhebi eski Katolikleri geçerek ascentik ahlakın içine daha çok girmiştir. (Puhl, 1951: 82-86)

Ortaçağda bu yüzden bilim ve sanat en verimsiz dönemini yaşamıştır. Doğuda Osmanlıların, Yakındoğu'da Sasanilerin güçle-

nerek bilime önem vermeleri, Antik Yunan ve Roma eserlerini incelemeleri Rönesans'a öncülük etmiş bu durağan ve karanlık çağa da son vermiştir. Yerine kaynağını ilkçağdan alan Hedonizm adı verilen hayattan zevk almayı ilke edinmiş, bilgiden, sanattan, ünden, dostluktan hatta acıdan zevk alınabileceğini söyleyen yeni bir ahlak anlayışı gelir. Birçok hedonist ahlak savunucusuna göre fiziksel zevkler yalnızca geçici değil, zor koşullara dayanma gibi özellikler de içerir. İlkçağlarda Hedonizm insanoğlu için en iyi şeyin anlık zevk olduğunu söylemiştir yani ebedi aleme hazırlanmanın ve acı çekmenin gereği ve anlamı yoktur; aksine hayattan mümkün olduğunca fazla zevk almak, günü yaşamak gerekir. (Ana Britannica, 570) Socrates'ten beri birçok eleştiri alan bu bakış biçimine en büyük tepki Joseph Butler'dan gelir. Her zevkin aynı zamanda bir paradoks olduğunu söyleyen Butler, "insanın aç olduğunda tıka basa yememesini ve aç olanları düşünmesi gerektiğini" söyler. Bir başka tepki de doğanın insanoğluna acı ve zevk olmak üzere iki egemen güç vermiş olduğunun ifadesidir. Ortaçağın kapanması açısından hedonist ahlak anlayışının benimsenmesi gerekiyordu.

Descartes'a göre, insanın ruhun hoşnutluğu olan yüce iyiye ulaşmasını engelleyen tutkulardır; Kant'a göre, ahlaksal değer yargıları koşulsuz buyruklara dayanır. Kant bu noktada iradeyi vurgular. Hegel'e göre, insan etkinliğinin merkezinde somut olarak bulunan canlı bir ahlak vardır. İstencin özerkliği düşünce sayesinde gerçekleşebilmiştir. Hegel ahlakın gerçek olarak ancak devlet içinde düşünülebileceğini ileri sürerken Marks ve Engels ahlak ile siyaseti ayırmaz. Ahlakı bireylerin toplum içindeki davranışları ve yaşamı belirleyen kurallar bütünü olarak görürler. Onlara göre bu kurallar toplumun ekonomik düzeyine ve sı-

nıflar arası ilişkilere bağlıdır. Ahlak toplumsal grubun maddesel yaşam koşullarının sonucudur. Aynı durum skolastik düşüncenin egemen olduğu ortaçağ için de geçerlidir: Egemen ideoloji ahlak anlayışını belirler.

Bilim Üzerine

Latince de bilgi anlamına gelen science (bilim) bugünkü anlamıyla bilgi türlerini kapsamaktadır. Bilim tarafsız ve sistematik bilgiye dayanır. Bilim Antik Yunan öncesinde başlamıştır. Taş devrinde metallere aletler yapılması ve alfabenin oluşturulması gibi. Yunanlıların astronomi ve geometri bilgisi Eski Mısır'dan gelmez. Socrates, Platon ve Aristo'nun bilime sayısız katkısı olmuştur. Platon'un matematik üzerine yaptığı çalışmalar ve rasyonel zihin yapısının doğal bir sonucu olarak gördüğü evren bilimin gelişimine katkıda bulunmuştur. Bilim ile felsefe arasında kesin sınırı çizen Doktor Hippocrates'in ismi birçok çalışmada yer almaktadır. Etiğin kurucusu Aristo, dünyevi nesnelerin 4 elementten oluşması ve gök cisimlerinin hareketlerine ilişkin çalışmalar yapmıştır. Alexandrian Okulu'nun da çalışmaları kayda geçmiştir. Ne var ki Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla insanoğlunun kaydettiği gelişim çizgisi kesintiye uğramıştır.

Etik Değerler Üzerine

Yunanca töre, görenek ve alışkanlık anlamına gelen "ethos" sözcüğünden türeyen etik, insanlar arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerlerin ahlaki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olanların niteliğini araştırarak bir felsefe dalıdır. Yakın ilişkili etik ve ahlak kavramları arasındaki fark etiğin genel olarak ahlaki konu alan disiplini belirtmesidir. Etik bu anlamda ahlak felsefesidir. Etik ile uygarlık arasında yakın ilişkiler vardır, etiğin tarihi ile insan ilişkilerinin tarihi arasında koşutluk bulunur.

Socrates'in diyalektiği Atinalıların sorgulanmamış inançlarından yola çıkar. Platon ve Aristo, kent devleti değerlerini, Epikürcülük, dingin yaşam ülküsünü; stoacılar bütün insanlar arasındaki eşitliği sağlayan evrensel bir kavramı işler.

Ortaçağda Augustinus ile birlikte ilahiyata dayanan etik egemen olur. 13.yyda Aristonun yeniden keşfedilmesiyle Aquino'lu Thomas gibi düşünürler doğaüstü güçlerle donatılan Tanrı kavramının karşısında doğalcı bir dinsel etiği savunurlar. Ortaçağ etik değerlerini hazırlayan ilkçağın etik değerlerinin oluşumunda etiğe sorgulayıcı yaklaşımın *sorgulanmamış bir hayat, yaşanmaya değermez* cümlesiyle özetleyen Socrates eylemleriyle de etik değerlere dayalı bir yaşam örneği vermiştir. Socrates insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini değil; bir sorgulama yöntemi öğretiyordu. (Ana Britannica, 340) Socrates içinden gelen ve diamon diye adlandırdığı bir sesin ya da esinin kendisini yüreklendirdiğini ve kötülük yapmaktan alıkoyduğuna inanmıştı. Yalnızca o sesin ne olduğuna ilişkin bir açıklama yapamamıştır. Bilgiyle erdemi özdeşleştirerek insana özgürce yücelmenin yolunu açmıştır. Ona göre erdem bilgi ve içgörü ile elde edilirdi. Erdemin bilgi ile özdeşleşmesi Socrates ile gelen bir yeniliktir. (Störing, 1994: 239)

Socrates aklın ve düşüncenin değerini yüceltmektedir. Ona göre bilgiden doğan erdem ile ahlaklılık ve mutluluk aynı şeylerdir. Socrates erdem, bilgeliğin ve mutluluk üzerine düşünceler üretmiş ama bunların tanımlarını yapan Platon olmuştur. (Araç, 1996: 19) Platon bütün tikel durumlarda tümeli bilmenin gerçek bilgi olduğunu ifade eder. Ona göre iyiye ulaşmanın yolu herkesin kendi üzerine düşeni yapmasıdır. Bu adaletin tanımıydı ve ruhun üç ögesi olan akıl, duygu ve istek

arasında uyum kurmakla mutluluğa ulaşı-
lırdı. (Ana Britannica, 340) İyi denilen şeyin
ne olduğunu Platon da bilemez. Var olan
geneli bilmek genel iyilik ideasını kavra-
maktır. Sürekli olarak değişen varlıkların
arkasında değişmeyen bir öz olduğunu an-
lattı ve herşeyde aynı kalan bu öze idea adını
verdi. Ona göre birçok şey görülmez, kavra-
nırdı. Toplumun mutluluğunu savunmuş-
tur. (Arat, 22-23)

Aristo herşeyden önce bir bilimadamıdır ve
bağımsız bir bilim dalı olan Mantığı (Lojik)
kurmuştur. Etik eylem, iyi, mutluluk ve er-
dem sözcükleri Aristo ile kavramlaşmıştır.
Bu nedenle etiğin kurucusu Aristo sayılır.
Aristo'ya göre evrende herşeyin belirli bir
işlevi yerine getirdiği bir hiyerarşi vardır.
Bütün canlıların belirli gizil güçleri vardı ve
bunları geliştirmek canlının doğasında vardı.
Her canlı ancak kendine özgü etkinliği ge-
liştirerek mutlu olabilirdi. Aristo'nun hedef
olarak nitelediği mutluluk, Ortaçağda en
yüce iyi (summum bona) olarak ortaya çık-
mıştır.

Helenistik felsefenin ve Roma felsefesinin
temelinde Socrates ve Pluton'un yatması
ortaçağda felsefenin ahlak ve erdem konula-
rıyla skolastik düşünceye kaymasıyla yakın-
dan ilgilidir. Öyle ki Ortaçağda kültür felsefe
ve din birbirine paralel bir gelişim yaşamış-
tır. Zaten Ortaçağı kapatan Aristo'nun yeni-
den keşfi olmuştur. Aquino'lu Thomas etik
değerlerde aklın çok önemli bir yere sahip
olduğunun altını çizerek insanoğlunun do-
ğasında doğru ile yanlış ayırma yeteneğinin
olduğunu; insan doğruyu seçtiği zaman
gerçekte kendi doğasına uygun davranmış
olduğunu öngörmüştür. Sadece bilgisizlik
yanlış kararlara yol açabilirdi. (Störing, 299-
311)

Kuşkusuz her çağda hiçbir toplum için tam
özgürlük ya da tam bağımsızlık bulunmaz.
Her iki durumda gerçek durumun arasında
her alan irrasyonel bir durumdur. Ortak
yarara neyin yararlı ve zararlı olduğu tar-
tışma götüren bir konudur. Bu noktada ev-
rensel ilkelere ulaşmayı amaçlayan etik teo-
rilerinin hepsinin gözardı ettiği gerçek bir
çatışma ve yaşam koşulları arasında gerçek
bir karşıtlık vardır.

Genel Değerlendirme Ve Sonuç

Hayata uyum sağlamanın en kolay yolunun
espri anlayışına sahip olmak olduğu ileri
sürülür. Gülme duygusu, pesimizmin opti-
mizme dönüşmesine yol açar ve arınma
duygusu sağlar. Gülme insanın daraltılmaya
ve dayatmalara yaptığı başkaldırıdır. Gülme
eylemi kontrol altına alınırsa her türlü sö-
mürü yapılabilir.

Kültürü din baskısı ile şekillenen ortaçağdan
günümüze tanrının ihtişamını gösteren şa-
şalı kiliseler, mekanı titizlikle düzenlenmiş
katedraller, çağdaş üniversitelerin ilk biçim-
leri ve çağı sona erdiren edebiyat ürünleri
kalmıştır.

Hakim ideolojinin de kendine ve topluma
karşı olmak üzere iki söylemi vardır. Statü-
konun devam edebilmesi için otorite insan-
ları skolastik düşünce ile çepeçevre kuşat-
maktaydı ancak gün gelip de kilise krallar-
dan daha büyük bir ekonomik güce sahip
olunca karşı söylem oluşmuştur. Karşı söy-
lem halk içinden güçlü bir sınıf ortaya çıkıp
da hakim otoriteye karşı çıkınca başlar ve
egemenlik el değiştirir. Orwell'in de belirttiği
gibi toplumların bilgi alma özgürlüğü kısıt-
lanmamalıdır. (Orwell, 1985)

Geçmişte dilbilimin uğraş alanına giren
göstergebilim bugün kendi başına bir disip-
lin olarak film formatına simgesel anlamlar

katmak için uğraşmaktadır. (Efe, 1992: 11) ruhun arındırılması)olarak tanımladığı doğ-
Kitaplığın labirente benzeyen yolu ve ancak rultuda temel amacına ulaşmaktadır.
film izlenirse anlam kazanacak diğer örnek-
ler Aristo'nun katarsis (korku ve acımayla

Kaynakça

- ANA BRITANNICA (1992). Ana Yayıncılık, İstanbul.
- ARISTOTELES (1993). *Poetika*, Çev.İsmail Tunalı, 5.bsk., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ATABEK,Nejat(1992). "Kuramcılara Göre Anlatı", *Kurgu*, Sayı:11, İstanbul.
- ARAT,Nejla (1996) *Etik ve Estetik Değerler*, Telos, İstanbul.
- BARHES, Roland (1988). *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş*, Çev.M.Rifat, Gerçek, İstanbul.
- BELGE,Murat (1994). *Epik,Edebiyat Üzerine Yazılar*, YKY, İstanbul.
- BENJAMIN, Walter (1993). *Son Bakışta Aşk*, Çev.N. Gürbilek, Metis, İstanbul.
- BLAIRS,David (1987). *Wax or the Discourage of Cinema Among the Best*. Penguin, New York,USA.
- BURGELIN,Oliver (1981). "Yapısal Çözümleme ve Kitle İletişimi",
çev.N. Erdoğan, *Kurgu*, Sayı 4, İstanbul.
- BUTOR,Michel (1978). *The Novel Today*, Ed.M.Bradbury *The Novel As Research*,
Fontana/Collins, Glasgow.
- HALECKI,O. (1950)*The Limits and Divisions of European History*, M.P., London and New York.
- HAWTHORN,Jeremy (1992). *Studying the Novel: An Introduction*, 2nd ed. Edward Arnold,
London&New York.
- KATZ,Efraim (1979). *The Film Encyclopedia*, Harper& Row, New York.
- KUNDERA,Milan (1989). *Roman Sanatı*, çev.İ.Yerguz, Afa, İstanbul.
- KURUÇ, Christine (1995). *Çağdaş Yazarlar*,H.Ü. E.F. Ders Notu.
- MARKS,K.,F. Engels (1980). *Sanat ve Edebiyat Üzerine*, çev.M.Belge, 2.bsk., Birikim, İstanbul.
- MAYER, J.P. (1945) *Sociology of Film*, Faber & Faber, London.
- MUTLUAY, Rauf (1979). *100 Soruda Edebiyat Bilgileri*, 3.bsk., Gerçek, İstanbul.
- ONARAN,Alim Şerif (1994). *Sessiz Sinema Tarihi*, Kitle, Ankara.
- OSKAY, Ünsal (1991). *Romana Varamayışımızın Nedenleri*,Varlık, Sayı:1001, İstanbul.
- ÖRS, Kuyaş (1995). *Yeniden Üretimin Nesnesi Olarak Zaman ve Mekan*, Bilim ve Teknik, -
Sayı:337, İstanbul.
- ÖZER, Naci (1995-96). *Sinemaya Giriş*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Ders
Notları.
- ÖZÖN, Nijad (1964). *Sinema El Kitabı*, Elif, İstanbul.
- (1990).*100 Soruda Sinema Sanatı*, Gerçek, İstanbul.
- PARKINSON,David(1995).*History of Film*, Thames& Hudson, Italy.
- PUHL,Louis (1951).*The Spritual*, Mrd.The Newmann Press, Westminster.
- STORING,H.J. (1994). *İlkçağ Felsefeleri*,Çev.C.Güngören, Om, İstanbul.
- SWAIN,Dwight (1979).*Film Script Writing*, 4th ed., Hastings House, New York.
- UMUNÇ, Himmet (1993). *19.yy İngiliz Edebiyatı*,H.Ü. E.F. Ders Notları.
- URGAN, Mina (1986). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, Altın Kitaplar, İstanbul.
- WAJDA,A. (1993). *Sinema ve Ben*, Afa, İstanbul.
- WEBER,Max (1987). *Ssoyoloji Yazıları*, çev.T.Parla, Hürriyet Vakfı, İstanbul.